

Ioan MIHĂILESCU
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

**Franz Liszt –
Rapsodia spaniolă pentru pian**

Abstract: (Franz Liszt – Rhapsodie Espagnol for Piano) Musically, the romantics cultivated an asymmetric melodious structure; the harmonic conception is more colorful, more varied, the existing polyphony is more in the form of overlapping sound planes. The timbral, rhythmic and architectural diversity is much more pronounced than in Classicism. Franz Liszt, a musician with a complex biography, had a special predilection for the genre of rhapsodies. All Lisztian piano innovations are present in *Rhapsodie Espagnol*: chromatic scales, arpeggios, thirds, sixths, parallel octaves, chords in different registers of the piano. It is approached by pianists who wish to integrate them into a valuable work - not only for its virtuosity, but also for its diverse expression and its romantic musical construction.

Keywords: *Romanticism, Liszt, Piano, Rhapsodie Espagnol, virtuosity.*

Rezumat: Pe plan muzical, romanticii cultivă o melodicitate de structură asimetrică; concepția armonică este mai colorată, mai variată, polifonia existentă este mai mult sub forma suprapunerii planurilor sonore. Diversitatea timbrală, ritmică și arhitecturală este mult mai pronunțată decât în Clasicism. Franz Liszt, muzician cu o biografie complexă, a avut o predilecție specială pentru genul de rapsodie. Toate inovațiile pianistice lisztiene sunt prezente în *Rapsodia spaniolă*: game cromatice, arpegii, terțe, sexte, octave paralele, acorduri în diferite registre ale pianului. Lucrarea este abordată de pianiștii care doresc să le integreze într-o lucrare valoroasă - nu doar pentru virtuozitatea ei, ci și pentru expresia diversă și construcția muzicală de tip romantic.

Cuvinte-cheie: *Romantism, Liszt, pian, Rapsodia spaniolă, virtuozitate.*

La Franz Liszt observăm o biografie complexă, o viață care a oscilat între triumf, între o recunoaștere plenară a sa ca muzician și artist complex de către societatea timpului și retragerea în singurătatea monahală, în ultimii ani ai vieții.

Nu se poate vorbi de muzicianul Liszt fără să fie asociat cu spiritul Romanticismului, pe care l-a manifestat în creația sa. De aceea, o parte din introducerea la prezentarea biografiei lui Liszt va detalia principalele caracteristici ale Romanticismului.

Pe plan muzical romanticii cultivă o melodicitate de structură asimetrică; concepția armonică este mai colorată, mai variată, polifonia existentă este mai mult sub

forma suprapunerii planurilor sonore. Diversitatea timbrală, ritmică și arhitecturală este mult mai pronunțată decât în Clasicism. Virtuozitatea prezentă în lucrările romanticilor este incontestabil un aport esențial la dezvoltarea tehnicilor instrumentale.

Biografia lui Franz Liszt merită a fi studiată fiindcă reflectă felul în care s-a dezvoltat personalitatea sa, raportată la evenimentele exterioare care s-au succedat pe parcursul vieții (1811–1886). Studiul de față încearcă să facă legătura între ideile forță ale Romantismului și declanșarea, poate datorită lor, a unor anumite evenimente din viața compozitorului.

Liszt a avut o viață lipsită de suferințele fizice ale unui Beethoven sau de intensitatea vieții scurte a lui Mozart sau Schubert. El a trăit însă intens idealurile Romantismului în viața sa destul de lungă și a demonstrat contemporanilor importanța deschiderilor pe care Romantismul le poate aduce în artă și chiar în viață.

În concepția artiștilor romantici, muzica devine în ierarhia artelor cea mai înaltă formă de exprimare a esenței trăirilor umane, prin ea se crează nenumărate posibilități de cunoaștere și de redare a sentimentelor omenești. Aceștia consideră că poezia și dramaturgia sunt arte care doar împreună cu muzica pot realiza stări emoționale complexe.

În întreaga sa creație, Liszt a dovedit acest lucru. Creația pentru pian cuprinde piese în general programatice, studii care au revoluționat tehnica pianistică dar și *Sonata în si minor* – o capodoperă care îmbină forma cu genul de sonată. „Muzica pentru pian capătă un alt caracter, accentul cade mai ales pe tendința spre plenitudinea sonoră și spre lărgirea câmpului de sonoritate al pianului.” (Bălan, 1963, p. 269).

Concertele pentru pian și orchestră Nr. 1 în mi bemol major și Concertul Nr. 2 în la major, precum și *Dansul macabru* nu mai țin cont de cadrul unui concert clasic, în trei părți, ci înlanțuie secțiunile fără pauză. *Dansul macabru* are la bază motivul *Dies irae*, variat și regizat într-o manieră originală.

Tematica bogată a genurilor muzicale promovate de compozitorii romantici este rezultatul colaborării dintre muzician și omul de litere. Subiecte istorice și de legendă devin teme ale unor lucrări muzicale romantice. Liszt este creatorul poemului simfonic cu program. El a activat însă și pe tărâm literar. În lucrarea autobiografică *Pagini romantice*, Liszt prezintă cu mult talent literar aspecte ale vieții sale de la Paris, de la Weimar sau confesiuni sub forma *Scrisorilor unui bacalaureat în muzică* (Liszt, 1985). Nu este întâmplător că dorește să exprime și prin cuvinte acele trăiri romantice, situațiile care s-au conturat în viața sa.

Descrierea naturii și prezența omului în natură formează o altă categorie de teme romantice. Călătoriile pe care Liszt le-a efectuat în diferite perioade ale vieții s-au reflectat în piese pentru pian cuprinse în *Anii de pelerinaj (Italia și Elveția)*. Elementul fantastic este exploatat și alternează cu imagini și acțiuni reale.

O altă trăsătură a muzicii romantice constă și într-o puternică legătură cu folclorul. Melosul și ritmica populară sunt folosite ca bază pentru preluări și prelucrări în muzica instrumentală și simfonică. Folclorul, studiat și folosit în genurile cele mai larg răspândite: cântece, jocuri, balade, atrag atenția artistului. Liszt a avut o predilecție

specială pentru genul de rapsodie, poate datorită faptului că putea să desfășoare discursul muzical în structuri muzicale mai libere ca formă și adaptate conținutului rapsodic de influență populară.

„În încheierea rapsodiilor, compozitorul nu a urmat o anumită regulă și nici nu a repetat aceeași structură. În aceste lucrări se comportă ca un rapsod liber, care cântă melodiile una după alta, fără să considere legat în înlănțuirea lor de vreo normă.” (Bălan, 1963, p.247)

În ceea ce privește melodiile sau dansurile alese:

„Liszt nu își lua, în general, temele din colecțiile de cântece și dansuri, o mare parte din melodiile folosite le-a cules singur. Asculta cântecele țiganilor lăutari și de multe ori le nota chiar acolo unde le ascultase.” (Bălan, 1963, p. 246)

Pe Liszt îl atrăgeau cântecele virtuozice ale lăutarilor, dansurile pline de viață, ceea ce se reflectă în rapsodiile sale ungare.

Dar în prelucrările sale, Liszt se inspiră nu numai din teme ungare pe care le auzea de la ȣiganii lăutari, ci și din teme care erau proprii folclorului sud-est european sau din muzica peninsulei iberice. Predilecția lui Liszt pentru rapsodii se reflectă și în numărul de lucrări de gen compuse: 19 rapsodii ungare, *Rapsodia spaniolă* și *Rapsodia română* (care se găsește în manuscris la Weimar).

Studiul de caz propus pentru analiză prezintă o lucrare care înglobează experiențe complexe din viața lui Liszt – *Rapsodia spaniolă* pentru pian.

Retragerea în viața monahală a lui Liszt în cea de a treia perioadă a vieții sale a surprins pe toată lumea care îl cunoștea. Tendința sa spre misticism a fost poate generatoarea acestei hotărâri, dar de fapt nu era o schimbare esențială în viața sa, ci, așa cum mărturisea într-o scrisoare din 3 mai 1865:

„Schimbarea intervenită în viața mea nu aduce nici un fel de transformări hotărâtoare, deoarece noua mea situație nu-mi impune nici un fel de privațiuni incomode; voi trăi respectând regulile, fără ca din punct de vedere moral să mă simt câtuși de puțin stânjenit.” (Bălan, 1963, p. 159)

După această hotărâre, care îi va acorda liniștea necesară creației, continuă să compună cu pasiune, una dintre lucrările scrise în această perioadă fiind *Rapsodia spaniolă* pentru pian. Ea dovedește tocmai spiritul viu și versatil al lui Liszt, care nu pune bariere între viață, creație și credință sau convingeri religioase.

Partitura *Rapsodiei spaniole* a fost începută la Roma, se pare că în 1863, inspirată de un turneu în Spania și Portugalia din anii 1844-1845. Lucrarea conține variațiuni pe tema *La folia* și o *Jota aragonesa* (prima parte din *Jota* pare să fie inspirată de *Capriccio brillante* – Uvertura spaniolă nr. 1 de Glinka). Tot sub influența acelui turneu a compus și o *Fantezie de concert* pe teme spaniole și alte piese, denumite *Reminiscențe*. Se pare că Liszt revine asupra conținutului și formei *Rapsodiei spaniole*

în 1864, piesa fiind definitivată și tipărită în 1867. Hans von Bülow este interpretul care s-a ocupat ca această piesă să prindă contur final, fiind chiar cel mai bun interpret al acesteia la timpul respectiv. Datorită lui Bülow, *Rapsodia spaniolă* a devenit una din piesele favorite ale elevilor lui Liszt, pe care o interpretau des în concerte.

Inițial Liszt a dorit să dedice piesa prințesei franceze Eugénie, de origine spaniolă, dar apoi s-a răzgândit și a pus în subtitlu doar descrierea celor motive principale: *Folies d'Espagne* și *Jota aragonesa*.

La folia este o temă de dans, de origine portugheză, răspândită în toată peninsula iberică între secolele XV – XVII. Compusă în măsura de 3/4 sau 3/2, tema se dezvoltă în variațiuni. Vocea superioară are o structură ritmică ce amintește de *sarabandă*. Începând cu secolul XVIII, pe baza acestei teme se formează succesiuni dansante, după 1650 vorbindu-se frecvent despre *folies d'Espagne*. Multe piese instrumentale sunt cunoscute sub numele de *folia*, ca forme variaționale adoptate de către compozitori precum M. Farinelli, A. Corelli, A. Vivaldi, J. S. Bach, D. Scarlatti.

Jota este un dans în metru ternar, de asemenea în 3/4 sau 3/8, care se dansa de obicei acompaniat de chitară. Se cunosc mai multe tipuri de *jota*, *jota aragoneză* fiind un dans mai nobil, foarte răspândit și folosit adeseori de către compozitori.

Caracterul *Rapsodiei spaniole* compusă de Liszt este divers, dar preponderent virtuos. Poate fi caracterizată astfel:

„Muzica lui Liszt este o muzică impetuoasă și de bravură, cu un efect dinainte calculat, cu o poză sfidătoare, cu o rezolvare triumfătoare a celor mai mari dificultăți tehnice. E o muzică cinetică, menită să epateze.” (Schonberg, 1997, p.1980)

Ceea ce nu înseamnă că Liszt a neglijat latura subiectivă și de sensibilitate, prezentă de asemenea în *Rapsodia spaniolă* (de exemplu în secțiunea *Un poco meno allegro*, măs. 310 – 378).

Exemplu nr. 1: Măsurile 310-317

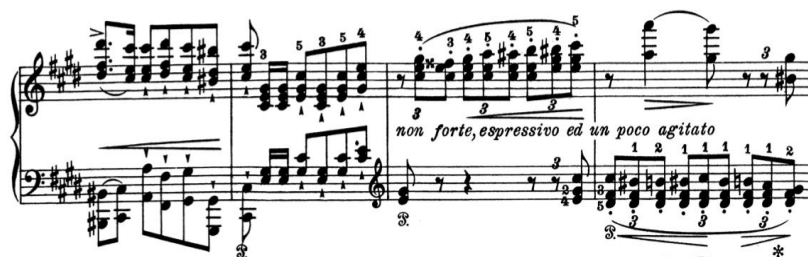
Secțiunile sunt clar delimitate prin conținutul și prelucrarea temelor principale. Introducerea în *Lento* este o deschidere de tip orchestral, majestuoasă, urmată de o cadenza *ad libitum*, în care pianistul își etalează deja virtuozitatea pe arpeggii tumultuoase.

Începând cu măsura 10 se intonează tema *Folies d'Espagne* în *Andante moderato*. Acompaniată doar de acorduri la început, tema este *variata* de la măsura 26, iar discursul se amplifică prin dinamizare ritmică și prin creșterea pragurilor de nuanțe. Cele 16 măsuri ale temei sunt transpuse în variațiuni din ce în ce mai complexe pianistic, care respectă inițial numărul de măsuri al temei.

Exemplu nr. 2: Măsurile 10-16

De la măsura 74 însă nu se mai respectă cele 16 măsuri, în variațiunea cu indicația *non forte, espressivo ed un poco agitato*. Liszt adaugă pasaje pianistice, secvențări ascendente și descendente de triolete până la măsura 98. Aici reapare tema *variata*, în acorduri și extinsă pe trei registre. Dar și această variațiune este amplificată și lărgită începând cu măsura 113 cu secvențe în octave paralele, până la *Allegro animato*, în măsura 118.

Exemplu nr. 3: Măsurile 72-75

Se dezvoltă o concluzie bazată pe motivul din măsurile 118-119, secvențat, care face modulația spre mi major (relativa majoră a temei care este în do diez minor). De la măsura 130 o tranziție realizează modulația spre re major, tonalitatea următoarei secțiuni a rapsodiei, *Jota aragonesa*.

Exemplu 4: Măsurile 134-137

De inspirație populară, dar preluată deja în muzica cultă, *jota* aduce un contrast de caracter și de culoare față de secțiunea precedentă, fiind și în alt cadru tonal: tonalitatea re major. *Jota* are o parte dansantă, sclipitoare (măs. 134 – 166) și una grațioasă, delicată, cu indicația (măs. 166 – 190). Variațiuni care pun alte elemente pianistice în valoare se desfășoară până la măsura 310 – *Un poco meno allegro*.

La măsura 310 apare o nouă temă, a treia temă a lucrării, sugerată printr-un gen de recitativ tipic lisztian și conturată ca temă începând cu măsura 335, în fa major. Caracterul rapsodic este aici pus în valoare, această secțiune fiind dezvoltată mai liber și într-un mers tonal mai divers: fa diez minor, fa major, la bemol major, mi major, până la revenirea temei *jotei*, dar în si bemol major de această dată, la măsura 378. Variațiunile pe tema *jotei* amplifică discursul muzical până la măsura 502, când se realizează o cadență pentru instaurarea, din nou, a tonalității re major.

Molto vivace este o concluzie virtuoasă a *Jotei*, dar și o trecere, începând cu măsura 522, spre afirmarea temei a treia, de această dată în si bemol major și într-un caracter victorios.

Exemplu nr. 5: Măsurile 519-523

Pasaje cromatice, caracteristice pianisticii lisztienne fac trecerea spre alt caracter al temei a treia, *scherzando e staccato*, în re major, amplificat din ce în ce mai mult ca nuanță și ca repartizare pe registre. Se cadențează în măsura 632 pe re major, de această dată fiind readusă tema *foliei* într-un caracter triumfal, pînă la măsura 642. Două măsuri fac tranziția spre afirmarea temei a treia, tot victorios, în re major (măs. 645), măsura 648 cu auftakt marcând intrarea în codetta finală, din nou structurată în mod orchestral, ca începutul lucrării, dar cu un puternic caracter concludziv, în re major.

Toate inovațiile pianistice lisztienne sunt prezente în această lucrare: game cromatice, arpegii, terțe, sexte, octave paralele, acorduri în diferite registre ale pianului. Este abordată de pianiști care doresc să le integreze într-o lucrare valoroasă nu doar pentru virtuozitatea ei, ci și pentru expresia ei diversă și construcția sa muzicală de tip romantic.

Astfel, *Rapsodia spaniolă* înglobează întreg spiritul romantic și experiența de viață și creație a compozitorului Franz Liszt. Cele trăite de el sunt transfigurate în pagini de o scilpitoare virtuozitate, care cuprind însă și notele de lirism ale sensibilității sale romantice.

Bibliografie

- Angi, Ștefan – *Prelegeri de estetică muzicală*, vol. I și vol. II, Editura Universității din Oradea, 2004.
Bălan, Theodor – *Liszt*, Editura Muzicală, București, 1963.
Leahu, Alexandru – *Maeștrii ai claviaturii*, Editura Muzicală, București, 1976.
Liszt, Franz – *Pagini romantice*, Editura Muzicală, București, 1985.
Schonberg, Harold - *Viețile marilor compozitori*, Ed. Lider, București, 1997.
Teodorescu-Ciocănea, Livia – *Tratat de forme și analize muzicale*, Editura Muzicală, București, 2005.
Timaru, Valentin – *Compendiu de forme și analize muzicale*, Universitatea Transilvania, Brașov, 1997.